

- Oravcová, M. (1992). Správa o „očiste“. Akcia B – nástroj triedneho boja. 1.-2. *Historická revue*, 3(2), 18–19, 3(3), 14–15.
- Oravcová, M. (2020). *Akcia B*. Bratislava: Ústav pamäti národa.
- Pešek, J. (2013). *Štátna moc a spoločnosť na Slovensku 1945 – 1948 – 1989*. Edícia Slovenská historiografia. Bratislava: Historický ústav SAV vo Vydavateľstve Prodamu, spol. s.r.o.
- Podolec, O. (2017). Tzv. politické činy ako prostriedok perzekúcií počas komunistického režimu. *Pamäť národa*, 1, 16–31.
- Ratica, D. (1991). Osudy „kulakov“ na slovenskej dedine. In: D. Ratica (Ed.), *Kontinuita a konflikt hodnôt každodennej kultúry* (s. 109–119). Bratislava: Národopisný ústav SAV.
- Salner, P. (1998). *Premeny Bratislavy 1939 – 1993: etnologické aspekty sociálnych procesov v mestskom prostredí*. Bratislava: Veda.

E/migrácia – stále aktuálny výskumný problém E/migration – A Still Topical Research Issue

SANDRA KREISSLOVÁ, JANA NOSKOVÁ, MICHAL PAVLÁSEK:
„Takové normální rodinné historky“. Obrazy migrace a migrující obrazy v rodinné paměti
[“Just Normal Family Stories”. The Pictures of Migration and Migrating Pictures in Family Memory]
Praha: Argo, 2019, 421 s.

STANISLAV BROUČEK, LUBOMÍR MARTÍNEK:
Francie a česká imigrace. Kultura dvou domovů mezi svobodou a zodpovědností
[France and Czech Immigration. The Culture of Two Homes between Freedom and Responsibility]
Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., 2020, 291 s.

DOI: <https://doi.org/10.31577/SN.2022.1.10> © Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV, v. v. i.
©2022, Monika Vrzgulová. This is an open access article licensed under the Creative Commons

Migrácia, respektíve emigrácia ako fenomén dobrovoľného, plánovaného, či naopak nedobrovoľného až násilného opustenia domova, rodnej krajiny je mnohovýstevný, a zároveň komplexný sociálny proces. Pre etnológov poskytuje priestor s množstvom tém, otázok a javov, ktoré skúmajú z rôznych zorných uhlov a rôznymi metódami. Svedčia o tom aj dve publikácie českých kolegov, ktorým sa venujem.

V roku 2019 vyšla Sandre Kreisslovej, Jane Noskovej a Michalovi Pavláskovi kniha „*Takové normální rodinné historky*“. *Obrazy migrace a migrující obrazy v rodinné paměti*. Už podtitul prezrádza, že v centre pozornosti autoriek a autora je fenomén (e)migrácie a jeho miesto a premeny v rodinnej pamäti a identite. Skúmali štyri skupiny spomienkových spoločenstiev. Dve z nich sú minoritami v prostredí, kde dnes žijú (Nemci v Českej republike a Česi v Chorvátsku), kým dve žijú vo svojich pôvodných krajinách, do ktorých sa však vrátili v dôsledku (nútenej alebo dobrovoľnej) migrácie po skončení druhej svetovej vojny (Nemci vysídlení z Československa a Česi – repatrianti z Chorvátska). Rodinné spomienky všetkých štyroch

skúmaných skupín predstavuje špecifickú alternatívu ku kolektívnej/kultúrnej pamäti spoločnosti, v ktorej dnes žijú.

Autorský tím vo svojej spoločnej publikácii neprináša len samotné interpretácie výskumných dát. Rozhodli sa čitateľa pozvať do svojho bádateľského myšlienkového sveta a priblížiť ho v celej jeho komplexnosti a viacvrstevnatosti. Veľmi detailne a sústredene preto uvažujú o dvoch hlavných konceptoch: migrácia a generácia. Tie rámcovali ich prácu od dizajnovania výskumného projektu cez jeho realizáciu až po spracovávanie a interpretáciu výskumných rozhovorov.

Cieľom výskumu bolo realizovať výskum troch generácií v rodinách vyššie spomínaných spomienkových komunít. Zamerali sa na medzigeneračné odovzdávanie spomienok, na situáciu spojenú s migráciou po druhej svetovej vojne. Autori chápu migráciu ako fenomén spojený so zmenou (teritória, bývanie, práce, sociálnych vzťahov). Nesie so sebou aj moment zneistenia

alebo posilnenia sociálnej identity jednotlivca, e/migranta (Kreisslová, Nosková, Pavlášek, 2019: 42–43), ale aj spracovanie stresu z odlúčenia, neistoty a následnej adaptácie v novom socio-kultúrnom prostredí (Brouček, 2018: 3). Sledujú migráciu ako významnú historickú udalosť a osobnú skúsenosť, ktorá sa stala témou rodinnej pamäti. Zaujímajú ich, ako sa prejavuje nielen v generácii zážitku, ale aj re-konštrukciách rodinnej pamäti ich potomkov (detí a vnukov).

Dôležitým prínosom publikácie je, podľa mňa, kritické premýšľanie o zvolenej metóde – interview, o kreovaní výskumnej vzorky a vplyve gatekeeperov, ako aj o výzvach spojených s otázkami jazyka a etnicity (vzhľadom na interkultúrny rozmer výskumu), či o etických dilemách počas samotného výskumu troch generácií rodiny. Takéto sebareflexívne uvažovanie nie je v slovenskom prostredí samozrejmosťou.

Hlavnú časť publikácie tvoria kapitoly venované historickým obrazom v rodinnej pamäti skúmaných spomienkových spoločností. Autori rámcujú svoje zistenia a interpretácie historickým kontextom ich migrácie, ako aj meniacimi sa socio-kultúrnymi rámcami a dynamikou kultúry spomínania v jednotlivých krajinách, ktoré logicky ovplyvňovali a ovplyvňujú naratívy rodinnej histórie. V prípade českej menšiny v bývalej Juhoslávii, dnešnom Chorvátsku, upozorňujú na trojitú pamäťové bremeno (Kreisslová, Nosková, Pavlášek, 2019: 115), keď sa k dualite pripomínania fašistickej a komunistickej minulosti pridáva pamäť na chorvátske obete občianskej vojny. V prípade českých presídlencov z Chorvátska po 2. svetovej vojne vystupuje repatriácia do Čiech ako dôležitá zmena socio-kultúrneho rámca spomínania. V rodinnej pamäti tejto skupiny sa spoločná minulosť predkov odráža vo vytváraní identity nasledujúcich generácií v rodine, ale rovnako je prítomné aj hľadanie súčasného miesta v spoločnosti (postkomunistické Česko), ktorá ich obrazy minulosti (predkov – komunistov – partizánov) zavrhuje, vytesňuje z veľkej histórie. Podobne nemecká menšina v Českej republike – tí, ktorí tu ostali po odsune či vyhnaní Nemcov po skončení druhej svetovej vojny, vo svojich rodinných spomienkach reflektujú túto formatívnu udalosť rodinnej histórie. Rovnako však formulujú aj vlastnú skúsenosť nechcenej/neviditeľnej menšiny (Kreisslová, Nosková, Pavlášek,

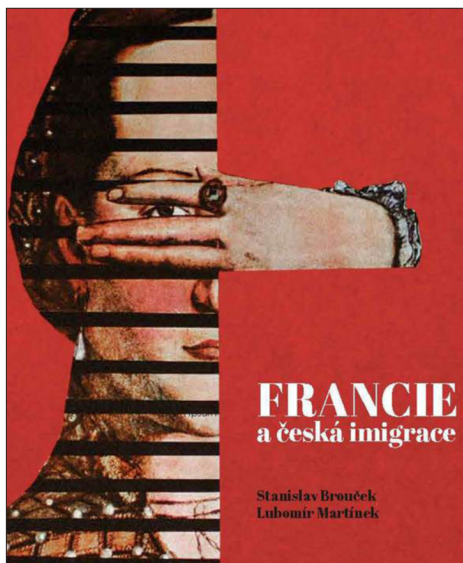
2009: 181) – proces od štátne nespoľahlivých k asimilovaným. Autori pri skúmaní nemeckej menšiny v Čechách a nemeckých vysídlencom z Čiech upozorňujú na špecifickú situáciu konkurenčných viktimitizačných pamätí (tamže, s. 186). Pamäť vysídlených Nemcov však navyše reflektuje fakt, že išlo o skúsenosť, keď sa títo stávali cudzincami vo svojej etnickej vlasti. Napriek etnickej príbuznosti neboli (v dôsledku povojnovnej socio-ekonomickej, aj politickej situácie) prijímaní a u mnohých dochádzalo k výraznému sociálnemu prepadu. Rodinné spomienky ho zachytávajú, rovnako ako aj neskorší tzv. hospodársky zázrak v Spolkovej republike Nemecko. Nezrkadlia len sociálne a majetkové problémy, ale aj kultúrne odlišnosti, ktoré živilí predsudky a stereotypy a problematizovali ich integráciu do nemeckej spoločnosti.

Hoci sú skúmané pamäťové spoločenstvá na prvý pohľad rôznorodé, spája ich spoločná zažitá skúsenosť cudzosti a menšinovosti. Rovnako majú ich rodinné pamäti spoločný naratív usilovnosti a pracovitosti, ktorým konštruujú pozitívny sebaobraz reprezentujúci možnosť uplatnenia sa v zmenených komplikovaných spoločenských podmienkach. Práve tie sú v ich skupinovej pamäti zafixované ako kľúč k postupnému prijatiu okolitou majoritou. V rodinnej pamäti sú preto dôležité nielen odovzďované obsahy, ale aj hodnoty, normy, spôsoby správania a konania (Spálová, 2013), ktoré si nasledujúce generácie v rodine osvojujú. Práve funkčnosť rodiny (Švaříčková, Sobotková, 2018), každodenná komunikácia jednotlivých generácií, spoločné zdieľanie rodinných rituálov sú podmienky na osvojovanie si rodinnej pamäti a hodnôt, ktoré nesie. Autori súčasne upozorňujú, že rodiny predstavujú priestory, kde dochádza k „zápasom“ o interpretáciu minulosti, v ktorých sa stretávajú malé dejiny rodiny (komunikatívna pamäť) s veľkými dejinami (oficiálnym historickým naratívom).

Iný pohľad a inú (e)migráciu si všíma kniha Stanislava Broučka a Lubomíra Martínka: *Francie a česká imigrace. Kultura dvou domovů mezi svobodou a zodpovědností* z roku 2020. Na obsahu a charaktere knihy sa logicky podpísali osobnosti oboch autorov, aj ich špecifické spôsoby písania a reflektovania emigrácie v historickej perspektíve, ale aj pozorovanej, resp. žitej reality, tiež však skutočnosť, že zachytávajú emigráciu jednotlivcov, nie celých rodinných spoločenstiev, či iných skupín.

Kniha obsahuje segmenty historickej faktografie, pokus chronologicky rekonštruovať procesy fenoménu emigrácie z českých zemí do Francúzska v priebehu 19. a 20. storočia, ale aj medailóny vybraných českých emigrantov – predstaviteľov umeleckej emigrácie.

Z pohľadu etnológie je nesporne zaujímavá reflexia vlastnej emigrantskej skúsenosti L. Martínka, rovnako ako aj úvahy (a ich dôvody) S. Broučka o (ne)odchode zo socialistického Československa. Nepredstavuje len individuálnu pamäť a skúsenosť človeka, ktorý sa v 80. rokoch 20. storočia ocitol v novej životnej situácii ako emigrant zo socialistického Československa vo Francúzsku. Uvažuje o rôznych dôvodoch a motíváciách vedúcich k emigrácii, o odlišných spoločenských podmienkach, do ktorých českí imigranti vstupovali v rôznych obdobiach po druhej svetovej vojne, ale aj o tom, ako sa menila prijímajúca krajina a jej obyvatelia. Na vlastnom príbehu ilustruje proces, ktorým prechádza snáď každý emigrant –

od žiadosti o azyl, cez stratu predstáv a ilúzií o nových začiatkoch v „novom svete“, až po postupné začleňovanie sa do nového kultúrno-spoločenského prostredia. Jeho príbeh je zároveň príbehom ľudí s podobným osudom, ktorých vo Francúzsku stretol a s ktorými sa viac či menej často stretával – „lidé stejného původu a jazyka, ale různého věku, zájmů i minulosti“ (Brouček, Martínek, 2020: 133). Tak sa jeho pamäť zároveň stáva pamäťou špecifickej skupiny emigrantov – umelcov skutočných (literátov, výtvarníkov, novinárov), ako aj umelcov života. Spomína na miesta stretávaní – na „útočisko ztracených existencí“, kde viac zabývaní emigranti poskytovali podporu a pomoc tým novopríchodzím. Práve tieto miesta a ľudia vytvárali priestor medzigeneračnej komunikácie, kde sa re-konstruovali emigrantské príbehy. Jeho spomienky tak predstavujú nielen osobnú biografickú, dobre premyslenú výpoveď. Sú súčasne reprezentáciou časti skupinovej pamäti ľudí, ktorí v 70. a 80. rokoch 20. storočia opustili Československo a usadili sa v Paríži. Túto špecifickú skupinu emigrantov spája podobný kritický pohľad na svet, na spoločnosť, ale aj zmysel pre spravodlivosť a podobné hodnotenia života v Československu za „vlády komunistov“, ale aj procesov, ktoré charakterizovali spoločnosť po Novembri 1989.

Ešte bližšie môžeme hodnoty, postoje a názory reprezentantov tejto emigrantskej skupiny spoznať prostredníctvom rozhovorov s jej predstaviteľmi. Sú zaradené na konci knihy a pre ďalšie uvažovanie o kreovaní pamäti na emigráciu z Československa a jej podoby v druhej polovici 20. storočia sú zdrojom zaujímavých informácií.

Obe recenzované knihy sa rôznymi spôsobmi a metódami venujú rovnakej téme: ako emigrácia zasiahla do životov jej aktérov, akým spôsobom o nej hovoria, čo pre nich znamenala a akým spôsobom ich poznačila. Čo sa vďaka nej naučili o sebe, o svojej krajine, ale aj o krajinách, ktoré sa stali ich novým domovom.

MONIKA VRZGULOVÁ,

Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV, v. v. i.

LITERATÚRA

- Brouček, S. (2018). *Migrace a česká etnologie*. Praha: Středisko společných činností AV ČR, Etnologický ústav AV ČR, v. v. i.
- Brouček, S., Martínek, L. (2020). *Francie a česká imigrace. Kulturadvou domovů mezi svobodou a zodpovědností*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, Etnologický ústav AV ČR, v. v. i.
- Kreisslová, S., Nosková, J., Pavlásek, M. (2019). „Takové normální rodinné historky“. *Obrazy migrace a migrující obrazy v rodinné paměti*. Praha: Argo.
- Spalová, B. (2012/2013). Rodinné paměti v pohraničí: Familiarismus v pohledu do minulosti. *Biograf*, (58), 72 odst. Dostupné na adrese: <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v5801> (navštívené 20. 2. 2022).
- Švaříčková-Slabáková, R., Sobotková, I. (2018). *Rodina a její paměť v nás ve světle třígeneračních vyprávění*. Praha: Triton.